

HOOFDSTUK 3

PRIMAIR ONDERWIJS

3.1	Ontwikkelingen in de kwaliteit van het basisonderwijs	47
3.2	Vergelijking van bestandsopnames basisonderwijs	49
3.3	Techniek in het basisonderwijs	56
3.4	Zeer zwakke basisscholen	56
3.5	Het speciaal basisonderwijs	59
3.6	Voor- en vroegschoolse educatie in de vier grote steden	63

3 Primair onderwijs

Samenvatting

Veranderingen In vergelijking met tien jaar geleden is het basisonderwijs verbeterd. Scholen hebben nieuwe methoden aangeschaft die de kerndoelen dekken, leraren gebruiken hun tijd in de les efficiënter en geven beter instructie. Daarentegen laten de leerlingenzorg en de kwaliteitszorg op veel basisscholen nog te wensen over. Dit beeld is in de loop der jaren nauwelijks veranderd.

Prestaties van leerlingen Enkele jaren geleden kon de inspectie prestaties van leerlingen nog vaak niet beoordelen, omdat scholen geen toetsen gebruikten die een beoordeling mogelijk maakten. Dat is intussen veranderd. Toen de inspectie de afgelopen vier jaar alle basisscholen in Nederland bezocht, was het bijna overal mogelijk de prestaties te beoordelen. Aan het eind van de basisschool presteren leerlingen voldoende op 90 procent van de scholen, maar op 5 procent zijn de prestaties langere tijd achtereen onvoldoende. Op tussenmomenten in de schoolloopbaan presteren leerlingen op 85 procent van de scholen voldoende, maar op 9 procent van de scholen onvoldoende.

Groepen scholen blijven achter Leerlingen presteren op sommige basisscholen minder goed dan op andere. Dat is het geval op islamitische scholen en vrijescholen en in mindere mate ook op jenaplan- en montessorischolen. Ook scholen in de vier grote steden onderscheiden zich relatief vaak in ongunstige zin. Verder blijven prestaties achter op scholen die veel autochtone of allochtone leerlingen met laagopgeleide ouders hebben. Scholen met veel allochtone leerlingen zijn hun achterstand wel aan het inlopen.

Zeer zwakke scholen Op zeer zwakke scholen presteren leerlingen langere tijd onvoldoende. Ook is de kwaliteit van het onderwijsleerproces op belangrijke punten onvoldoende. Sinds 1 januari 2003 heeft de inspectie 150 basisscholen als zeer zwak beoordeeld. Inmiddels hebben 46 scholen een verbetertraject van twee jaar doorlopen. Meestal lukte het om de leerlingprestaties en het onderwijsleerproces te verbeteren, maar kwaliteitsverschillen met andere scholen blijven zichtbaar. Daarom volgt de inspectie de scholen nog met extra aandacht.

Speciaal basisonderwijs De inspectie constateerde vorig jaar dat meer dan de helft van de scholen voor speciaal basisonderwijs onvoldoende basiskwaliteit liet zien. Een deel van deze scholen is na een jaar opnieuw onderzocht. Van hen slaagt de helft er beter in om ontwikkelingsperspectieven voor leerlingen vast te stellen, maar het zorgvuldig volgen en bijstellen daarvan zijn vaak nog problematisch.

Voor- en vroegschoolse educatie De inspectie heeft voor het eerst de kwaliteit van de voor- en vroegschoolse educatie in de vier grote steden onderzocht. Het was onmogelijk om effecten op kinderen vast te stellen, omdat de registratie van gegevens tekort schiet.

In peuterspeelzalen en groepen 1 en 2 van basisscholen zijn het aanbod, het pedagogisch klimaat en het educatief handelen van leidsters en leraren voldoende tot goed ontwikkeld en worden ouders betrokken bij het onderwijs aan hun kinderen. Leerlingenzorg en kwaliteitszorg zijn daarentegen voor verbetering vatbaar. Er zijn ook nog te vaak problemen met het realiseren van de dubbele bezetting in de groepen 1 en 2, terwijl dit een van de speerpunten van de voor- en vroegschoolse educatie is.

3.1 Ontwikkelingen in de kwaliteit van het basisonderwijs

In het schooljaar 1997/1998 startte de inspectie met systematische evaluaties van de kwaliteit van het basisonderwijs. Na dit experimentele jaar is het toezicht regelmatig aangepast aan nieuwe maatschappelijke ontwikkelingen en gewijzigde wetgeving. Toch is het mogelijk een groot deel van de kwaliteitskenmerken die de inspectie beoordeelt over de jaren heen met elkaar te vergelijken. In figuur 3.1a wordt een overzicht geboden van de periode tussen 1999 en 2007.

Aanbod De kwaliteit van het aanbod meet de inspectie af aan twee indicatoren:

- De aangeboden leerinhouden voor Nederlandse taal en voor rekenen en wiskunde zijn dekkend voor de kerndoelen.
- De leerinhouden voor Nederlandse taal en voor rekenen en wiskunde worden aan voldoende leerlingen aangeboden tot en met het niveau van leerjaar 8.

De kwaliteit van het leerstofaanbod laat vanaf 1999 een geleidelijke verbetering zien. In 1999 voldeed het leerstofaanbod op 80 procent van de scholen, in 2007 geldt dit voor 96 procent van de scholen. Deze verbetering kwam vooral tot stand doordat veel scholen hun methoden voor Nederlandse taal en rekenen/wiskunde vernieuwd hebben, zodat de kerndoelen nu beter door hun methoden gedekt worden.

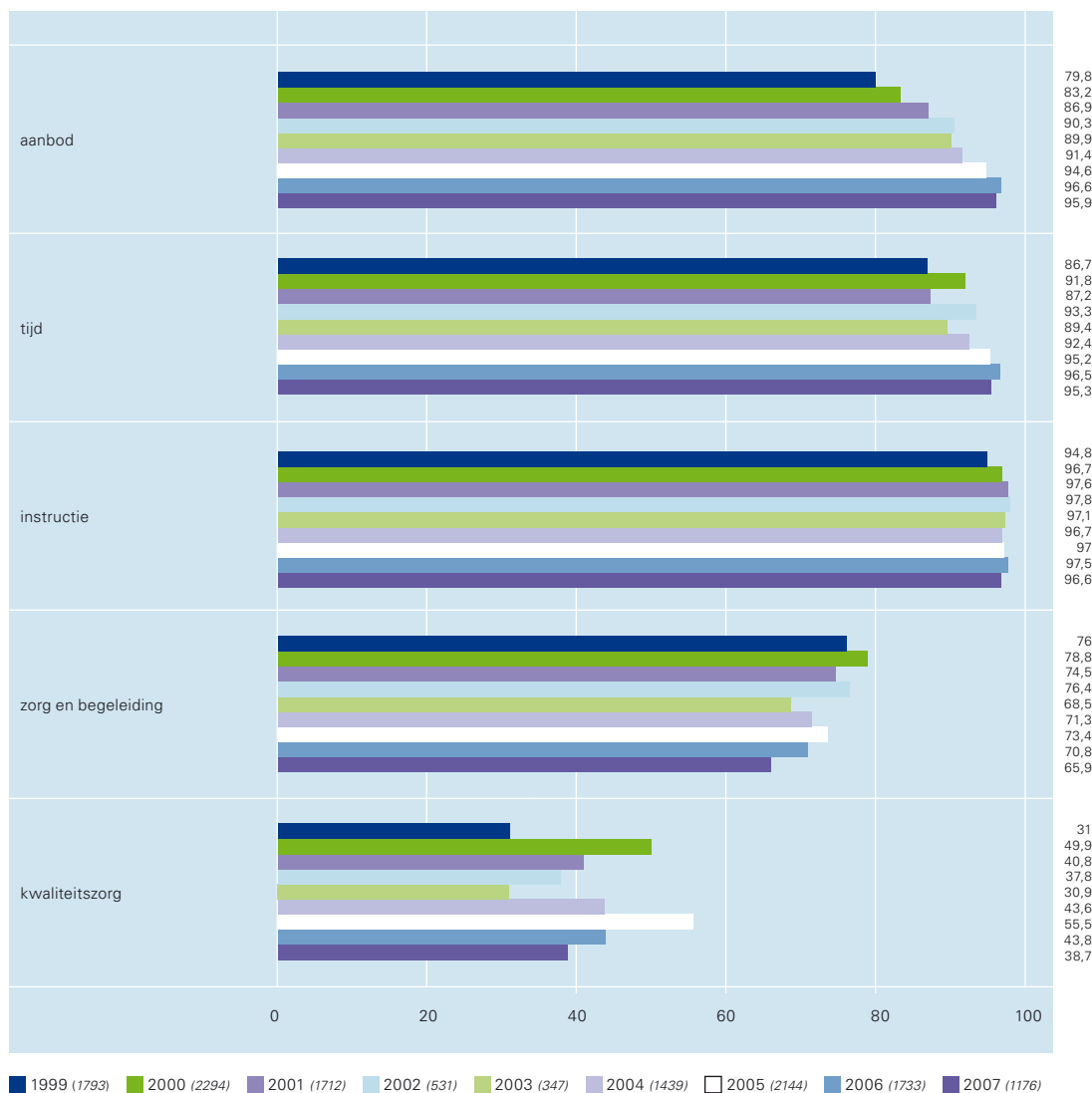
Onderwijstijd De kwaliteit van de onderwijstijd stelt de inspectie vast aan de hand van observaties in klassen. Het gaat daarbij om de indicator: 'de leraren maken efficiënt gebruik van de geplande onderwijstijd'. De inspectie bekijkt of lessen op tijd beginnen, of er niet te veel onderwijstijd gemoeid is met klassenmanagement en of leerlingen niet onnodig lang hoeven te wachten op hulp om verder te kunnen met hun werk. Het efficiënt gebruik van de onderwijstijd is in de loop van tien jaar verbeterd. In 1999 voldeed 87 procent van de scholen aan de normen van de inspectie, in 2007 is dit bij 95 procent van de scholen het geval.

Instructie Bij de kwaliteit van de instructie baseert de inspectie zich eveneens op observaties in klassen. Daarbij gaat het om enkele basale aspecten:

- De leraren realiseren een taakgerichte werksfeer.
- De leraren leggen duidelijk uit.
- De leerlingen zijn actief betrokken bij de onderwijsactiviteiten.

In 1999 voldeed de instructie op 95 procent van de basisscholen aan deze aspecten, in 2007 was dit op 97 procent van de scholen het geval.

Figuur 3.1a De kwaliteit van het basisonderwijs tussen 1999 en 2007

Bron: Inspectie van het Onderwijs, 2007

Zorg en begeleiding De kwaliteit van de zorg en begeleiding van zwakke leerlingen meet de inspectie af aan de volgende indicatoren:

- De school bepaalt op grond van de resultaten van de leerlingen de aard van de zorg voor de zorgleerlingen.
- De school voert de zorg planmatig uit.
- De school gaat de effecten van de zorg na.

In de jaren 1999-2002 voldeed ongeveer driekwart van de basisscholen aan deze voorwaarden van zorg voor zwakke leerlingen. Daarna treedt een daling op en in 2007 voldoet nog twee derde van de basisscholen aan de voorwaarden.

Kwaliteitszorg De indicatoren voor de kwaliteitszorg die de inspectie de afgelopen tien jaar gebruikte, hebben een ontwikkeling doorgemaakt waarin steeds hogere eisen zijn gesteld. Er zijn echter twee indicatoren die de hele periode hetzelfde bleven: 'de school evalueert de kwaliteit van haar opbrengsten' en 'de school evalueert het leren en onderwijzen'.

In 1999 beoordeelde de inspectie deze indicator als voldoende op 31 procent van de scholen, in 2007 op 39 procent. Van jaar tot jaar schommelen de percentages. De schommelingen hangen samen met specifieke aandacht voor kwaliteitszorg in het voorafgaande jaar (de introductie van schoolplan en schoolgids, specifieke aandacht in de vakbladen voor schoolleiders).

3.2 Vergelijking van bestandsopnames basisonderwijs

Prestaties van leerlingen Van 1998 tot en met 2002 voerde de inspectie op alle basisscholen in Nederland een periodiek kwaliteitsonderzoek uit, de zogeheten eerste bestandsopname. Van 2003 tot en met 2007 gebeurde dit opnieuw: de tweede bestandsopname. De bestandsopnames maken het mogelijk om ontwikkelingen in het onderwijs over langere tijd te signaleren. Deze ontwikkelingen zijn dus niet gebaseerd op jaarlijkse steekproeven van scholen, zoals in de voorgaande paragraaf, maar op inspectiebeoordelingen van alle basisscholen.

Verantwoorden van resultaten In de tweede bestandsopname zijn de prestaties van leerlingen aan het eind van de basisschool op 90 procent van de basisscholen van voldoende niveau (tabel 3.2a). Een klein deel van deze scholen (5 procent) presteert consistent hoger dan kan worden verwacht. Op eveneens 5 procent van de scholen, dat wil zeggen op ongeveer 350 basisscholen, zijn de prestaties aan het eind van de schoolperiode langdurig en substantieel lager dan mag worden verwacht. Eveneens 5 procent van de scholen kan zich niet verantwoorden voor het niveau van de prestaties, omdat geen genormeerde en gestandaardiseerde toetsen worden gebruikt aan de hand waarvan de inspectie een oordeel kan vellen. In de eerste bestandsopname was het percentage scholen met voldoende prestaties aan het eind van de schoolperiode aanmerkelijk lager (68 procent, waarvan 2,4 procent hoog presteerde), maar dat lag vooral aan het feit dat het toen op veel meer scholen (27 procent) nog niet mogelijk was de prestaties te beoordelen. Het percentage scholen waar leerlingen onvoldoende presteren aan het eind van de schoolperiode lag ook in de eerste bestandsopname op 5 procent.

Tussentmomenten De inspectie beoordeelt niet alleen hoe leerlingen aan het eind van de basisschool presteren, maar ook welke prestaties ze tijdens hun schoolperiode behalen. In de tweede bestandsopname presteren leerlingen op 85 procent van de basisscholen voldoende op tussentmomenten, maar op 8 procent van de scholen presteren leerlingen onvoldoende en 7 procent van de scholen kan zich niet verantwoorden. In de eerste bestandsopname presteerden leerlingen op tussentmomenten voldoende op 51 procent van de basisscholen, terwijl toen nog 41 procent de prestaties tijdens de schoolperiode niet kon verantwoorden (tabel 3.2a).

Het percentage scholen waar leerlingen onvoldoende presteren op tussenmomenten (9 procent) was in de eerste bestandsopname praktisch hetzelfde als in de tweede.

Tabel 3.2a Opbrengsten basisscholen tijdens de eerste en de tweede bestandsopname

Opbrengsten basisscholen		1998 t/m 2002	2003 t/m 2007
de gemiddelde prestaties van leerlingen aan het einde van de schoolperiode hebben ten minste het niveau dat op grond van de kenmerken van de leerlingenpopulatie mag worden verwacht	onbekend	27	5
	onvoldoende	5	5
	voldoende	68	90
de gemiddelde prestaties van leerlingen op tussenmomenten hebben ten minste het niveau dat op grond van de kenmerken van de leerlingenpopulatie mag worden verwacht	onbekend	41	7
	onvoldoende	9	8
	voldoende	51	85

Bron: Inspectie van het Onderwijs, 2007

Verschillen tussen scholen Het Onderwijsverslag over 2002 rapporteerde op basis van de eerste bestandsopname voor de eerste keer over alle basisscholen in Nederland. Over enkele categorieën scholen sprak de inspectie toen haar zorg uit. De kwaliteit van de onderwijsleerprocessen op islamitische scholen en van het didactisch handelen van leraren op vrijescholen waren duidelijk zwakker dan gemiddeld. Scholen met overwegend kinderen van laag opgeleide allochtone ouders bleven over de hele linie achter bij de gemiddelde basisschool. Het prestatieniveau op scholen met veel kinderen van laag opgeleide autochtone ouders lag laag, vooral in plattelandsgemeenten. Ten slotte viel de kwaliteit van de basisscholen in de vier grote steden (G4) tegen in vergelijking met de rest van het land.

Dit jaar kan de inspectie op basis van gegevens uit de tweede bestandsopname opnieuw verschillende categorieën basisscholen met elkaar vergelijken. Net als in vorige jaren wijst de inspectie er op dat verschillen binnen categorieën vaak groter zijn dan ertussen en dat categorieën scholen elkaar bovendien overlappen.

Islamitische scholen en vrijescholen In de tweede bestandsopname beoordeelde de inspectie 1,4 procent van de basisscholen als zeer zwak en 9,2 procent als zwak of risicovol. Onder islamitische en vrijescholen zijn relatief veel (zeer) zwakke scholen te vinden. In mindere mate geldt dit ook voor jenaplan- en montessorischolen (zie tabel 3.2b). De kwaliteit van het pedagogisch en didactisch handelen is op montessorischolen gemiddeld hoger dan op de gemiddelde Nederlandse basisschool en ook hoger dan op jenaplanscholen, daltonscholen en vrijescholen. In figuur 3.2a is dit weergegeven.

De scores¹ op de verschillende aspecten van het onderwijsleerproces in figuur 3.2.a zijn zo gestandaardiseerd dat de score van de gemiddelde school in Nederland steeds nul is. Door deze standaardisering is op eenvoudige wijze te zien hoe groot op elk van de verschillende aspecten de afwijking² is van de scholen met een of meer risico's ten opzichte van het gemiddelde beeld.

Tabel 3.2b Percentages zeer zwakke en zwakke islamitische scholen en conceptscholen

	landelijk	islamitisch	dalton	jenaplan	montessori	vrije school
Zeer zwak	1,4	12,8	1,9	5,6	3,2	16,7
Zwak	9,2	35,9	7,5	16,0	12,1	43,8
Voldoende	89,4	51,3	90,6	78,5	84,7	39,6

Bron: Inspectie van het Onderwijs, 2007

Kwaliteitsverbetering nodig Islamitische basisscholen hebben, naast enkele sterke punten als de dekking van de kerndoelen door het leerstofaanbod, veel zwakke punten. Zo hebben deze scholen meer moeite dan gemiddeld om de leerstof aan alle leerlingen aan te bieden tot en met het niveau van groep 8. Ook is er vaak geen goede doorgaande lijn in het leerstofaanbod. De kwaliteitszorg is zwakker dan gemiddeld (figuur 3.2a). Leraren op islamitische scholen slagen er minder goed dan op andere scholen in duidelijk instructie te geven en lessen voldoende af te stemmen op verschillen tussen leerlingen. Ook de leerlingenzorg is vaak onvoldoende. Opmerkelijk vaak zijn de interne verhoudingen op islamitische scholen kwetsbaar. Veel scholen slagen er niet in de ouders voldoende te betrekken bij de school en de activiteiten die de school onderneemt. De opbrengsten zijn meestal voldoende, al beschikt een op de vijf islamitische scholen niet over voldoende inzicht in de resultaten van hun leerlingen.

Knelpunten De zorgen over de vrijescholen zijn na de tweede bestandsopname nog niet voorbij. Zestig procent hoort tot de categorie zwakke of zeer zwakke scholen. Over vrijwel de hele linie scoren de vrijescholen significant lager dan andere scholen (figuur 3.2a).

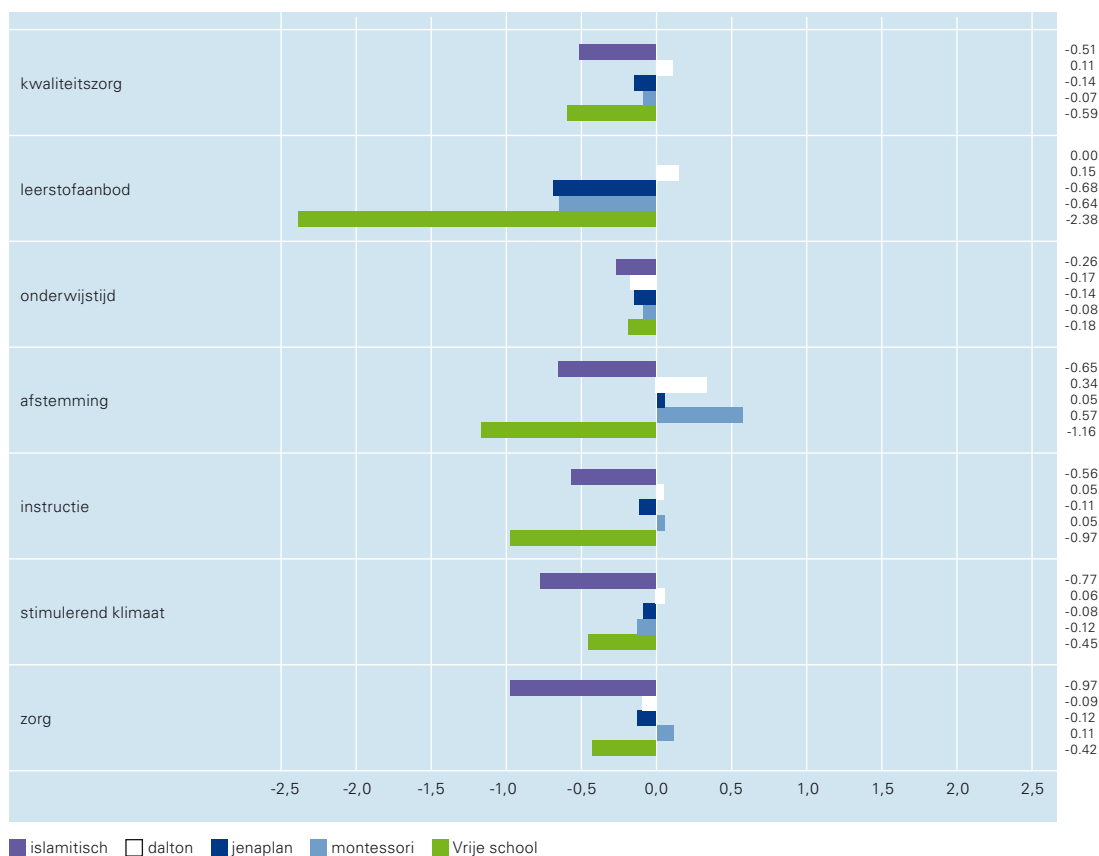
1 Hier wordt gewerkt met zogenoemde z-scores. Z-scores worden verkregen door de ruwe score te delen door de standaard deviatie. Verschillen tussen z-scores kunnen geïnterpreteerd worden in termen van effectgroottes. Effectgroottes van .80 en meer worden door Cohen (1988) groot genoemd, effectgroottes van .50 middelmatig en effectgroottes van .20 klein. Cohens normering van effectgroottes moet gerelativeerd worden tegen de achtergrond van het feit dat in veel onderwijsexperimenten zelden effectgroottes van meer dan .40 gevonden worden. Effectgroottes die kleiner zijn dan .15 worden in deze tekst niet geïnterpreteerd. Effectgroottes van .20 en meer worden als onderwijskundig relevant gezien.

2 De inspectie kijkt af van de gebruikelijke procedure om na te gaan of gevonden verschillen significant zijn of niet. De belangrijkste reden hiervoor is dat de berekeningen uitgevoerd zijn op gegevens over de populatie. Er is dus geen reden om na te gaan of de in de steekproef gevonden verschillen significant afwijken van wat er in de populatie gevonden kan worden. De gevonden verschillen zijn immers verschillen in de populatie. De tweede reden is dat de significantie van een effect nog niets leert over de praktische relevantie van een effect (cf. Carver, 1978). Effectgroottes informeren wel over de relevantie van een effect en zijn ook niet afhankelijk van de grootte van een steekproef. Bovendien zijn effectgroottes gestandaardiseerd. Dit biedt goede mogelijkheden om de effecten van verschillende indicatoren met elkaar te vergelijken.

Bovendien is nog geen kwart in staat zich te verantwoorden over het niveau van de resultaten van hun leerlingen (tabel 3.2c). De Vereniging van Vrijescholen heeft het initiatief genomen om ervoor te zorgen dat de kwaliteit van deze scholen verbetert. De meeste vrijescholen zijn zich bewust van de noodzaak tot kwaliteitsverbetering.

Figuur 3.2a Overzicht z-scores islamitische scholen en conceptscholen op kwaliteitskenmerken

Bron: Inspectie van het Onderwijs, 2007

Tabel 3.2c Percentages opbrengsten islamitische scholen en conceptscholen

	landelijk	islamitisch	dalton	jenaplan	montessori	vrije school
De gemiddelde prestaties van leerlingen aan het einde van de schoolperiode hebben ten minste het niveau dat op grond van de kenmerken van de leerlingenpopulatie mag worden verwacht	5	32	6	14	20	72
onbekend	5	2	6	9	4	7
onvoldoende	90	66	88	77	75	21
voldoende						

Bron: Inspectie van het Onderwijs, 2007

Samenstelling leerlingbevolking De inspectie beoordeelde scholen met veel kinderen van laag opgeleide autochtone ouders (0.25 leerlingen) en kinderen van allochtone ouders (0.90 leerlingen) in de tweede bestandsopname relatief vaak als zwak of zeer zwak (tabel 3.2d). Opvallend is dat scholen uit de zogeheten Cito-schoolgroep 4 aanmerkelijk vaker dan scholen met een anders samengestelde leerlingenpopulatie zeer zwak of zwak zijn. Dit zijn scholen waar meer dan de helft van de leerlingbevolking een extra gewicht heeft, maar waar minder dan een kwart van de leerlingen allochtoon is. Scholen met veel kinderen van laag opgeleide autochtone ouders hebben een zwakker leerstofaanbod dan anders samengestelde scholen. Ook de kwaliteit van zorg en begeleiding blijft achter. Bovendien vallen de prestaties, zowel aan het eind van de basisschool als tussentijds, vaak tegen; ook als al wel rekening is gehouden met de samenstelling van de leerlingbevolking. De prestaties aan het eind van de basisschool zijn op 20 procent van deze groep scholen onvoldoende en de prestaties op tussenmomenten op 14 procent.

Tabel 3.2d Percentages zeer zwakke en zwakke scholen per Cito-schoolgroep

	Landelijk	Cito-schoolgroep						
		n=562	n=4741	n=985	n=60	n=388	n=259	n=184
		1	2	3	4	5	6	7
		100% ongewogen lln	76-99% ongewogen lln	51-75% ongewogen lln	> 50% gewogen, waarvan <25% 0.90 lln	26-50% 0.90 lln	51-75% 0.90 lln	>75% 0.90 lln
Zeer zwak	1,4	2,5	0,9	1,6	5,0	3,2	1,6	3,4
Zwak	9,2	8,5	7,5	11,9	25,0	15,1	16,2	15,1
Voldoende	89,4	88,9	91,6	86,5	70,0	81,7	82,2	81,6

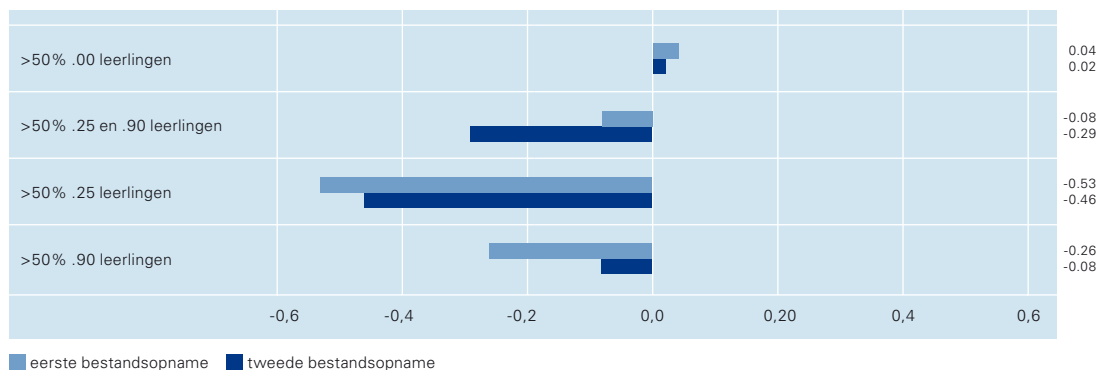
Bron: Inspectie van het Onderwijs, 2008

'Zwarte' scholen lopen in Scholen met overwegend allochtone achterstandsl leerlingen lijken daarentegen hun achterstand voor een groot deel te hebben ingelopen. Het leerstofaanbod en de kwaliteitszorg zijn op deze scholen gemiddeld beter dan op andere scholen. Het niveau van de prestaties (rekening houdend met de samenstelling van de leerlingbevolking) voldoet op meer dan 90 procent van deze scholen aan de gestelde eisen. In absolute zin blijven de prestaties op deze scholen nog wel flink achter, ook al vermindert die achterstand geleidelijk wel.

Figuur 3.2b maakt duidelijk dat de prestaties aan het eind van de basisschool op scholen met meer gewichtsl leerlingen vaker van onvoldoende niveau zijn dan op andere scholen, maar dat de achterstand van 'zwarte' scholen kleiner wordt. De achterstand van gemengde scholen groeit daarentegen. En de achterstand van scholen met overwegend autochtone achterstandsl leerlingen blijft zorgwekkend groot.

Hierbij moet wel opgemerkt worden dat het aantal scholen, dat meer dan 50 procent. 25 leerlingen heeft, de laatste jaren sterk is teruggelopen. Dit komt mede door de gewijzigde gewichtenregeling. Het gaat op dit moment nog om minder dan tien scholen.

Figuur 3.2b Overzicht z-scores prestaties einde basisschool, naar samenstelling leerlingbevolking

Bron: Inspectie van het Onderwijs, 2008

Vier grote steden Vergeleken met de landelijke cijfers komen in de vier grote steden (G4) relatief veel zwakke en zeer zwakke scholen voor. Uitsplitsing naar de vier steden afzonderlijk maakt duidelijk dat Amsterdam en Utrecht voor dit effect verantwoordelijk zijn (tabel 3.2e).

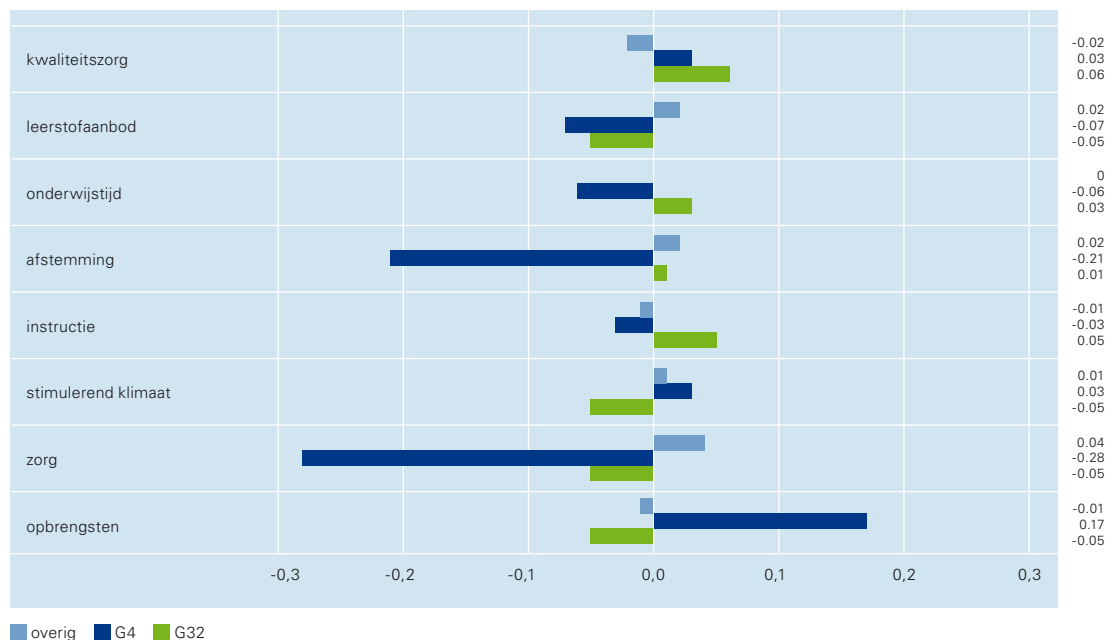
Tabel 3.2e Percentages zeer zwakke en zwakke scholen in de vier grote steden

	Landelijk	G4 totaal	Amsterdam	Rotterdam	Den Haag	Utrecht
Zeer zwak	1,4	1,6	2,5	2,6	0,0	0,0
Zwak	9,2	12,5	17,7	6,2	10,5	17,8
Voldoende	89,4	85,9	79,8	91,2	89,5	82,2

Bron: Inspectie van het Onderwijs, 2008

In 2006 stelde de inspectie vast dat basisscholen in de G4 zich sinds de eerste bestandsopname duidelijk hebben verbeterd (Inspectie van het Onderwijs, 2006c). Twee jaar later wordt deze conclusie bevestigd door de gegevens uit de tweede bestandsopname (figuur 3.2c). Basisscholen uit de G4 en G32 zijn hier vergeleken met het landelijk gemiddelde. De verschillen zijn alleen bij afstemming en zorg groot, maar de kwaliteit in de G4 is op alle kwaliteitskenmerken, met uitzondering van stimulerend klimaat en de opbrengsten, nog wel steeds zwakker dan elders.

Figuur 3.2c Overzicht z-scores op kwaliteitskenmerken, uitgesplitst naar geografische ligging

Bron: Inspectie van het Onderwijs, 2007

Afstemming Er bestaat bovendien een verband tussen de kwaliteit van zorg en begeleiding en de vaardigheid van leraren de lessen af te stemmen op relevante verschillen tussen de leerlingen in hun groep. Juist omdat scholen in de vier grote steden gemiddeld veel zorgleerlingen tellen, is het teleurstellend dat veel scholen op beide kwaliteitskenmerken tekortschieten. De prestaties van leerlingen aan het eind van de basisschool zijn in de G4 vaker voldoende dan in de G32, maar vergeleken met het landelijk gemiddelde is het aantal scholen met onvoldoende prestaties op tussenmomenten echter nog hoog.

Onderlinge verschillen G4 Een nadere vergelijking tussen de vier grote steden onderling maakt duidelijk dat de kwaliteit van het onderwijs in deze steden sterk verschilt. In Utrecht blijft de kwaliteitszorg achter op die in de andere drie steden, terwijl de kwaliteit op het merendeel van de overige kenmerken significant beter is. Leerstofaanbod en zorg en begeleiding vertonen in Den Haag de meeste tekorten en ook in Amsterdam is de kwaliteit van zorg en begeleiding duidelijk zwakker dan in Utrecht en Rotterdam. In die laatste stad valt de kwaliteit van het pedagogisch en didactisch handelen in positieve zin op, met als uitzondering de afstemming op verschillen.

3.3 Techniek in het basisonderwijs

Vergeleken met 2006 is het techniekonderwijs op basisscholen enigszins verbeterd. Scholen besteden meer tijd aan wetenschap en techniek. Problemen nemen steeds verder af, al is nog sprake van een smalle basis. Ruim vijfhonderd scholen hebben in 2007 de eindnorm gehaald. Dit betekent dat het leerstofaanbod, het onderwijsleerproces en de kwaliteitszorg bij techniek voldoende zijn. Er zit dus een stijgende lijn in het techniekonderwijs, maar er zal nog een flinke inspanning geleverd moeten worden om de doelstelling te halen dat in 2010 op ten minste 2.500 basisscholen goed techniekonderwijs wordt gegeven.

3.4 Zeer zwakke basisscholen

Geïntensiveerd toezicht De inspectie onderscheidt scholen die voldoende onderwijskwaliteit hebben, scholen die risico's laten zien en scholen die zeer zwak zijn. Een zeer zwakke school is een school die drie jaar achtereenvolgende onvoldoende resultaten bij leerlingen bereikt en die op cruciale onderdelen van het onderwijsleerproces ook onvoldoende kwaliteit heeft. Sinds de Wet op het Onderwijstoezicht krijgt een zeer zwakke school doorgaans twee jaar de tijd om de kwaliteit weer op een aanvaardbaar niveau te brengen, waarbij de inspectie geïntensiveerd toezicht uitvoert door de ontwikkelingen te monitoren. Daarna beoordeelt de inspectie de resultaten van de kwaliteitsverbetering bij een afsluitend Onderzoek naar Kwaliteitsverbetering (OKV). Als de kwaliteit niet verbeterd is, kan de inspectie besluiten het traject met een jaar te verlengen. Als er echter onvoldoende redenen zijn om aan te nemen dat het extra jaar daadwerkelijk tot voldoende kwaliteitsverbetering zal leiden, beslist de minister wat er met de school moet gebeuren.

Op 1 januari 2008 zijn in totaal 166 scholen als zeer zwak beoordeeld:

- 96 basisscholen;
- 21 scholen voor speciaal basisonderwijs;
- 17 scholen/vestigingen voor (voortgezet) speciaal onderwijs;
- 1 regionaal expertisecentrum met twee locaties;
- 31 scholen/vestigingen voor voortgezet onderwijs, waarvan een orthopedagogisch/didactisch centrum (OPDC).

Onderzoek op 46 basisscholen Sinds 1 januari 2003 zijn 166 zeer zwakke basisscholen in een traject naar kwaliteitsverbetering terechtgekomen. Op 46 van deze scholen is dit traject inmiddels afgesloten. Tabel 3.4a geeft aan welke kenmerken deze scholen hebben. Ruim een kwart is openbaar, van de resterende scholen is bijna de helft 'algemeen bijzonder'. Een school is islamitisch. Ruim een kwart is een zogeheten 'traditionele vernieuwingschool' en hiervan is bijna de helft een vrijeschool. De scholen zijn over het hele land verspreid, waarbij 16 procent in een grote stad ligt. Bijna de helft van de basisscholen die een traject naar kwaliteitsverbetering doorliepen, is vrij klein, dat wil zeggen, heeft minder dan honderd leerlingen. Wat de samenstelling van de leerlingbevolking betreft, heeft 9 procent van de basisscholen overwegend allochtone leerlingen. Het overgrote deel van de scholen valt onder een bestuur met meerdere scholen.

Duur van het traject Het traject naar kwaliteitsverbetering werd in bijna alle gevallen na twee jaar afgesloten, soms eerder. Drie scholen hebben na twee jaar echter nog onvoldoende kwaliteitsverbetering bereikt. Daar is het traject met een jaar verlengd. Slechts in één geval beoordeelde de inspectie de verbeteringen aan het einde van het traject als onvoldoende. Op scholen die na afloop van het traject wel voldoende verbeteringen lieten zien, was de inspectie er echter niet zonder meer van overtuigd dat deze ook na langere tijd stand zullen houden. Daarom is in driekwart van de gevallen besloten de kwaliteit van het onderwijs binnen twee jaar opnieuw vast te stellen.

Tabel 3.4a Kenmerken van basisscholen (n=46) die tussen 2003 en 2008 een traject naar kwaliteitsverbetering doorlopen hebben

Kenmerken	Omschrijving	Zeer zwakke scholen Percentage	Landelijk percentage
Denominatie	Openbaar	28	34
	Bijzonder	72	66
Onderwijsconcept	Traditionele vernieuwingsscholen	28	7
Ligging	In grote steden	16	9
	Elders	84	91
Aantallen leerlingen	100 of minder	44	16
	101-200	23	31
	201 – 400	28	43
	401 of meer	5	10
Samenstelling schoolbevolking	>50% ongewogen leerlingen	74	88
	>50% 1.25- en 1.90-leerlingen	12	5
	>50% 1.25-leerlingen	5	1
	>50% 1.90-leerlingen	9	7
Aantal scholen die onder het bestuur ressorteren	Een school	12	7
	Meer scholen	88	93
Duur van het OKV-traject	Twee jaar of minder	93	
	Drie jaar	7	
Uitkomst van het OKV	Voldoende kwaliteitsverbetering zonder intensief vervolgtoezicht	24	
	Voldoende kwaliteitsverbetering maar met intensiever vervolgtoezicht	74	
	Onvoldoende kwaliteitsverbetering	2	

Bron: Inspectie van het Onderwijs, 2007

Ontwikkeling kwaliteit Om een beeld te krijgen van de kwaliteitsontwikkeling op de 46 basisscholen, zijn beoordelingen van het begin van het traject (uit het inspectieonderzoek waarbij werd vastgesteld dat de school zeer zwak is), vergeleken met beoordelingen aan het einde van het traject (uit het onderzoek naar kwaliteitsverbetering). Op ongeveer de helft van de scholen waren aan het begin van het traject niet alleen de resultaten aan het eind van de basisschool onvoldoende, maar ook de resultaten op

tussentijdse momenten in de schoolloopbaan van leerlingen. Het niveau van de tussentijdse resultaten is van betekenis voor toekomstige resultaten aan het eind van de basisschool. Daarom kan worden aangenomen dat de scholen, die zowel onvoldoende eindresultaten als onvoldoende tussentijdse resultaten laten zien, een ongunstige uitgangspositie hebben voor kwaliteitsverbetering.

Aanvankelijke kwaliteit De kwaliteit van het onderwijsleerproces was op de 46 als zeer zwak beoordeelde scholen aanvankelijk beduidend lager dan landelijk gemiddeld. Er waren kwaliteitsverschillen op het gebied van de kwaliteitszorg, de leerlingenzorg en de instructie. Soms waren de verschillen met het landelijk gemiddelde aanzienlijk, zoals bij de resultaten van leerlingen, maar ook bij het leerstofaanbod. Op de zeer zwakke scholen dekte het leerstofaanbod minder vaak de kerndoelen, kwam onvoldoende leerstof aan bod en was het aanbod onvoldoende afgestemd op leerbehoeften van leerlingen, zoals specifieke behoeften op het gebied van taal.

Blijvende problemen Na het verbetertraject hebben de scholen veel van de geconstateerde problemen weten op te lossen. Maar ook dan blijven ze nog steeds op enkele onderdelen achter bij het landelijk beeld. De resultaten bij leerlingen zijn verbeterd en behoorlijk in de richting van het landelijk gemiddelde opgeschoven. Ruim de helft van de scholen heeft zowel de eindresultaten als de tussentijdse resultaten op een voldoende niveau weten te brengen. Oorspronkelijk konden zeven scholen geen verantwoording afleggen over het niveau van de leerprestaties, omdat er geen of onvoldoende toetsgegevens beschikbaar waren. Mede als gevolg van het verbetertraject zijn veel scholen de resultaten bij leerlingen beter gaan vaststellen, maar uiteindelijk kon de inspectie op twee scholen nog steeds geen oordeel vellen over de leerresultaten. Ten aanzien van het onderwijsleerproces zijn de verschillen met andere scholen kleiner geworden, maar niet verdwenen. Alleen bij de kwaliteitszorg zijn de verschillen geheel verdwenen.

Verschillen tussen groepen scholen Binnen de totale groep van 46 scholen zijn drie subgroepen te onderscheiden:

1. Plattelandsscholen: kleine scholen, relatief veel leerlingen van laagopgeleide autochtone ouders en weinig allochtone leerlingen, vaak openbaar, vaak in Noord-Holland, maar niet in de grote steden;
2. Grote stadsscholen: grote scholen met zeer veel allochtone leerlingen en een gemiddeld aantal leerlingen van laagopgeleide autochtone ouders, besturen met meerdere scholen, voornamelijk in de grote(re) steden in Noord-Holland en Noord-Brabant;
3. Traditionele vernieuwingscholen: scholen met zeer weinig leerlingen van laagopgeleide autochtone ouders en allochtone leerlingen, kleine besturen, van bijzondere signatuur, met een specifiek onderwijsconcept.

Deze drie subgroepen verschillen aan het begin en aan het einde van het verbetertraject.

De plattelandsscholen werden aan het begin nog het gunstigste beoordeeld op leerstofaanbod, afstemming, schoolklimaat en het toetsen van prestaties. Deze scholen hebben zich op alle punten verbeterd en zijn het meest in de richting van het landelijk beeld opgeschoven. In vergelijking daarmee scoren ze echter nog wel laag op afstemming en instructie.

Voor de grote stadsscholen geldt dat vooral de leerlingenzorg en de kwaliteitszorg aan het eind van het traject relatief sterk achterblijven bij het landelijke beeld.

De traditionele vernieuwingsscholen scoorden aanvankelijk op alle kwaliteitsaspecten, behalve de leerlingenzorg, lager dan de andere zeer zwakke scholen. Na het verbetertraject is vooral de instructie (duidelijke uitleg, actieve betrokkenheid van leerlingen, taakgerichte werksfeer) sterk verbeterd. Ten aanzien van leerstofaanbod, onderwijstijd en toetsing verschillen ze nog in ongunstige zin van het landelijk beeld.

Rol management belangrijk Vaak hangen kwaliteitsproblemen op scholen samen met problemen in het management. Soms heeft een school bijvoorbeeld te maken met veelvuldige wisselingen in de schoolleiding of krijgt een directeur geen draagvlak in het team voor noodzakelijke verbeteringen. In vrijwel alle 46 scholen is aan het begin of tijdens het verbetertraject een nieuwe directeur of een interim-directeur aangesteld. Op een aantal scholen vond pas een directiewisseling plaats toen het verbetertraject onvoldoende van de grond kwam. De nieuwe directeuren waren in staat het verbetertraject vorm te geven en aan te sturen, brachten structuur aan in de school en creëerden draagvlak in het team. Soms kwam er geen nieuwe directeur, maar kreeg de zittende schoolleiding externe ondersteuning. In beide situaties stelden besturen extra middelen ter beschikking ten behoeve van het verbetertraject. In enkele gevallen kozen kleine besturen (eenpitters) er voor aansluiting te zoeken bij een groter schoolbestuur om zodoende meer mogelijkheden te scheppen voor het structureren en borgen van verbeteringen.

3.5 Het speciaal basisonderwijs

3.5.1 Onderzoek naar verbeteringen in het speciaal basisonderwijs

Intensief toezicht In 2005 en 2006 bezocht de inspectie alle scholen voor speciaal basisonderwijs. Op 47 procent van de scholen was de gewenste basiskwaliteit aanwezig, maar op 46 procent was dat bij belangrijke indicatoren niet het geval en op 7 procent van de scholen was de basiskwaliteit onvoldoende (Inspectie van het Onderwijs, 2007h). De laatste groep duidt de inspectie aan als zeer zwakke scholen. Ruim de helft van de scholen voor speciaal basisonderwijs is daarom in een vorm van intensief toezicht geplaatst (Inspectie van het Onderwijs, 2007l). De inspectie achtte deze situatie zorgelijk, omdat kwetsbare leerlingen in te veel gevallen niet het onderwijs kregen waar ze, op grond van hun speciale onderwijsbehoeften, recht op hadden. Veel scholen hadden geen ontwikkelingsperspectief voor hun leerlingen geformuleerd en konden daardoor onvoldoende verantwoorden welke resultaten ze bereikten.

Onderzoek in 2007 Om na te gaan of scholen voor speciaal basisonderwijs de kwaliteit van hun onderwijs na een jaar hadden verbeterd, onderzocht de inspectie eind 2007 een deel van de scholen opnieuw. Het ging hierbij om 37 scholen waar in 2006 in alle gevallen op belangrijke indicatoren onvoldoende basiskwaliteit was aangetroffen. Binnen deze groep bracht de inspectie, om recht te doen aan de verschillen tussen scholen, in 2005/2006 een onderscheid aan in scholen die al wel ontwikkeling lieten zien en in scholen die dit nog niet lieten zien (tabel 3.5.1a). De zeer zwakke scholen zijn niet opgenomen in het onderzoek van 2007, omdat op die scholen al een specifiek traject van monitoring van kwaliteitsverbetering gaande is. De in 2007 onderzochte groep van 37 scholen is niet representatief voor het speciaal basisonderwijs als geheel, maar er zijn wel genoeg scholen onderzocht om uitspraken te kunnen doen over de groep scholen waar de basiskwaliteit op belangrijke indicatoren in 2005/2006 niet is aangetroffen.

Tabel 3.5.1a Aantal onderzochte scholen voor speciaal basisonderwijs in 2005/2006

	2005/2006
Scholen waar de basiskwaliteit in 2006 ten minste in voldoende mate is aangetroffen	149
Scholen waar de basiskwaliteit in 2006 op belangrijke indicatoren niet is aangetroffen:	
waar voldoende ontwikkeling is te zien ten aanzien van het ontwikkelingsperspectief	76
waar onvoldoende ontwikkeling is te zien ten aanzien van het ontwikkelingsperspectief	70
Scholen waar de basiskwaliteit in 2006 in onvoldoende mate is aangetroffen (zeer zwakke scholen)	21
Totaal	316

Bron: Inspectie van het Onderwijs, 2007

Het onderzoek in 2007 richtte zich op de twee indicatoren, die essentieel zijn voor het speciaal basisonderwijs:

- De school stelt bij plaatsing voor iedere leerling een ontwikkelingsperspectief vast.
- De school volgt of de leerling zich ontwikkelt conform het ontwikkelingsperspectief en maakt naar aanleiding hiervan beredeneerde keuzes.

Omwille van de vergelijkbaarheid van de resultaten zijn de gegevens, ondanks de relatief kleine aantallen scholen, in percentages weergegeven.

Vaststellen ontwikkelingsperspectief In 2007 ontlopen de twee groepen scholen elkaar niet sterk wat betreft het vaststellen van het ontwikkelingsperspectief (tabel 3.5.1b). De ene groep krijgt in 47 procent van de gevallen een voldoende beoordeling, de andere groep in 55 procent van de gevallen. Deze scholen stellen voor alle leerlingen het instroom- en het uitstroomniveau vast en verbinden deze twee door een curve: de prognose- of ontwikkelingslijn. De geringe verschillen tussen de groepen lijken op het eerste gezicht opmerkelijk, omdat de uitgangspositie van scholen in 2006 verschilde. De onvoldoende onderdelen hadden echter een andere achtergrond voor de twee groepen. De groep waar 18 procent van de scholen een voldoende kreeg, stelde voor een deel van de leerlingen al in 2006 een ontwikkelingsperspectief op. Dit gebeurde echter voor te weinig leerlingen om hiervoor een voldoende te krijgen. Nu ligt het percentage voldoende met 55 een stuk hoger en dus is er sprake van vooruitgang. Deze vooruitgang is, zoals te verwachten was, kleiner voor de groep scholen waar in 2006 nog onvoldoende ontwikkeling was te zien. Hier steeg het percentage voldoende van 33 naar 47.

Volgen en bijstellen ontwikkelingsperspectief Een logisch vervolg op het vaststellen van ontwikkelingsperspectieven voor leerlingen is het volgen van de leerlingen en bijstellen van de perspectieven. De meeste scholen doen dit in 2007 nog onvoldoende.

Dat hangt samen met het feit dat veel scholen hun aandacht noodzakelijkerwijs eerst hebben gericht op het vaststellen van ontwikkelingsperspectieven voor leerlingen, omdat die doorgaans nog ontbraken. Pas daarna kan immers sprake zijn van het verder volgen van leerlingen en het eventueel bijstellen van perspectieven. Op scholen die in 2006 al ontwikkeling lieten zien, is de indicator in een derde van de gevallen nu als voldoende beoordeeld. Deze scholen baseren het aanbod voor leerlingen op de ontwikkelingsperspectieven, evalueren tenminste een maal per jaar en stellen zo nodig ontwikkelingsperspectieven bij. In 2006 gold dat nog voor een kwart van de scholen in deze groep, zodat hier sprake is van een bescheiden vooruitgang.

Tabel 3.5.1b Oordelen inspectie 2006 en 2007, per onderzochte groep scholen (in percentages)

Indicatoren:	Scholen waar de basiskwaliteit op belangrijke indicatoren niet is aangetroffen in 2006:			
	In 2006 onvoldoende ontwikkeling n=15		In 2006 voldoende ontwikkeling n=22	
	Oordeel 2006	Oordeel 2007	Oordeel 2006	Oordeel 2007
De school stelt bij plaatsing voor iedere leerling een ontwikkelingsperspectief vast				
<ul style="list-style-type: none"> onvoldoende voldoende 	67 33	53 47	82 18	45 55
De school volgt of de leerling zich ontwikkelt conform het ontwikkelingsperspectief en maakt naar aanleiding hiervan beredeneerde keuzes				
<ul style="list-style-type: none"> onvoldoende voldoende 	93 7	100 -	77 23	64 36

Bron: Inspectie van het Onderwijs, 2007

Verbeteringen De scholen doen het in 2007 beter dan in 2006. Bovendien onderschrijven ze vrijwel zonder uitzondering het belang van het opstellen van ontwikkelingsperspectieven voor leerlingen, al geven zij soms aan meer tijd nodig te hebben. Als per school wordt bekeken of de beoordelingen van de inspectie op één of beide onderzochte indicatoren gunstiger zijn dan een jaar eerder, blijkt dat ruim de helft van de scholen, die in 2006 al ontwikkeling liet zien, zich in 2007 verbeterd heeft. In de andere groep scholen heeft slechts 20 procent een gunstiger inspectieoordeel dan in 2006 (tabel 3.5.1c). Dit betekent echter niet dat er daar tussentijds niets is gebeurd. Bij sommige scholen zijn wel verbeteringen geconstateerd, maar leiden die nog niet tot een voldoende beoordeling, omdat bijvoorbeeld nog niet voor alle leerlingen een ontwikkelingsperspectief beschikbaar is.

Tabel 3.5.1c Verschillen in oordelen 2006 en 2007, per onderzochte groep scholen (in percentages)

	Scholen waar in 2006 de basiskwaliteit op belangrijke indicatoren niet is aangetroffen:	
	In 2006 onvoldoende ontwikkeling n=15	In 2006 voldoende ontwikkeling n=22
Oordelen in 2007 hoger dan in 2006	20	55
Oordelen in 2007 gelijk aan 2006	67	36
Oordelen in 2007 lager dan in 2006	13	9

Bron: Inspectie van het Onderwijs, 2008

Eind 2008 zal de inspectie een themarapport over de kwaliteit van het speciaal basisonderwijs uitbrengen. De ontwikkelingen in alle risicoscholen zullen hierbij in beeld worden gebracht.

3.5.2 Samenwerkingsverbanden Weer Samen Naar School

In samenwerkingsverbanden Weer Samen Naar School, waar relatief veel leerlingen naar het speciaal basisonderwijs gaan (meer dan 4 procent), beoordeelt de inspectie bijna de helft van de kwaliteitsindicatoren op de reguliere basisscholen lager dan in samenwerkingsverbanden waar minder leerlingen aan het speciaal basisonderwijs deelnemen (Inspectie van het Onderwijs, 2007I). Twaalf samenwerkingsverbanden met een hoog deelnamepercentage zijn vergeleken met de overige 235 samenwerkingsverbanden. De basisscholen van de twaalf samenwerkingsverbanden slagen er minder vaak in om leerstof aan te bieden die de kerndoelen dekt. Ook wijken ze wat betreft de onderwijstijd voor taal en rekenen af van het landelijk gemiddelde. Ze betrekken leerlingen minder vaak actief bij onderwijsactiviteiten en ze beschikken minder vaak over een samenhangend systeem van instrumenten en procedures voor het volgen van de prestaties en ontwikkeling van hun leerlingen. De twaalf nader geanalyseerde samenwerkingsverbanden zijn relatief groot: twee derde heeft meer dan dertig scholen.

De kwaliteitsverschillen blijken ook uit de toezichtarrangementen die de inspectie aan scholen heeft toegekend. In samenwerkingsverbanden met een hoog deelnamepercentage aan het speciaal basisonderwijs krijgen meer reguliere basisscholen het oordeel zwak of risicovol (13 procent) dan in de overige samenwerkingsverbanden (9 procent). Van de scholen voor speciaal basisonderwijs in de samenwerkingsverbanden met een hoog deelnamepercentage is twee derde als zwak, risicovol of zeer zwak beoordeeld. In de overige samenwerkingsverbanden betreft het ruim de helft van de scholen voor speciaal basisonderwijs.

De ondersteuning van leerlingen die extra zorg nodig hebben, wordt afgemeten aan drie indicatoren. In tabel 3.5.2a wordt een overzicht geboden van de ontwikkeling tot en met 2007.

Tabel 3.5.2a De ondersteuning van leerlingen die extra zorg nodig hebben

Indicator	2003	2004	2005	2006	2007
De school voert de zorg planmatig uit		80%	76%	69%	66%
De leraren stemmen de instructie en verwerking af op de verschillen in ontwikkeling tussen de leerlingen		50%	47%	53%	58%
Het aantal leerlingen op een plaatsingslijst van het speciaal basisonderwijs op 1 oktober	240	72	55	79	66

Bron: Inspectie van het Onderwijs, 2007

Het aantal scholen dat de zorg planmatig uitvoert, daalt licht. De normering van de indicatoren is ook aangescherpt. Vooral het formuleren van heldere doelen voor leerlingen die extra aandacht nodig hebben, schiet er vaak bij in. Ruim de helft van de scholen stemt de instructie en verwerking af op de verschillen in ontwikkeling tussen de leerlingen. Het aantal leerlingen op een plaatsingslijst van het speciaal basisonderwijs wordt jaarlijks per 1 oktober gemeten door de Inspectie van het Onderwijs. Dit aantal leerlingen is weer gedaald. De doelstelling is dat er in principe geen kinderen op een plaatsingslijst behoren te staan.

3.6 Voor- en vroegschoolse educatie in de vier grote steden

In 2007 onderzocht de inspectie de kwaliteit van de voor- en vroegschoolse educatie (vve) in Amsterdam, Rotterdam, Den Haag en Utrecht aan de hand van een voor dit specifieke doel ontwikkeld toezichtkader.

De inspectie bezocht 258 peuterspeelzalen (voorscholen) en 257 basisscholen (vroegscholen; de groepen 1 en 2) die voor- en vroegschoolse educatie aanbieden. Op verzoek van de wethouders van onderwijs zijn locaties bezocht waar de implementatie al gevorderd was en waar zowel peuterleidsters als leraren van de groepen 1 en 2 gecertificeerd waren om voor- en vroegschoolse educatie te verzorgen. De indicatoren zijn op G4-niveau als voldoende beoordeeld wanneer ze bij 75 procent of meer van de voor- en vroegscholen ten minste als voldoende zijn beoordeeld.

3.6.1 Resultaten voor- en vroegschoolse educatie

Geen betrouwbare gegevens Het was de bedoeling prestaties van vve-leerlingen op basisscholen te vergelijken met leerlingen die niet hebben deelgenomen aan voor- en vroegschoolse educatie, maar omdat betrouwbare gegevens ontbraken, is dit niet gelukt. Veel basisscholen registreren de vve-geschiedenis van leerlingen niet systematisch, zodat niet bekend is of ze een voorschoolse voorziening hebben bezocht, een volledig vve-aanbod hebben gehad en welk vve-programma ze hebben gevolgd. Soms wisten peuterleidsters of leraren wel dat leerlingen hadden deelgenomen aan een vve-programma, maar niet hoe lang dat had geduurd.

Zeker wanneer leerlingen van een andere voorschoolse voorziening kwamen dan de 'eigen' voorschool was dit problematisch. Bovendien was door de gewijzigde gewichtenregeling vaak niet helder welke leerlingen doelgroepleerlingen waren en welke niet. Er zijn dus onvoldoende gegevens om een uitspraak te kunnen doen over de resultaten van voor- en vroegschoolse educatie.

Toetsen Naast de betrouwbaarheid speelt ook de validiteit van gegevens een rol. De vier grote steden maken gebruik van één of meer landelijk genormeerde toetsen (zoals Taal voor Kleuters of de Drie Minuten Toets) om de resultaten van jonge basisschoolleerlingen te bepalen. Deze toetsen dekken een belangrijk, maar beperkt deel van de vve-programma's, namelijk woordenschat en het technisch lezen. Leraren vinden vaak dat vve-leerlingen qua werkhouding en zelfstandigheid beter zijn voorbereid op het (vroeg)schoolse leren dan leerlingen die geen vve-programma hebben gevolgd. In geen van de steden is dit soort resultaten echter systematisch verzameld.

3.6.2 Kwaliteit van de uitvoering

Aanbod Vrijwel alle onderzochte voor- en vroegscholen (98 procent) gebruiken een erkend vve-programma. Dat ligt voor de hand, omdat de vier grote steden dit als een subsidievoorwaarde stellen. In de praktijk is herkenbaar dat gewerkt wordt aan verschillende ontwikkelingsgebieden van peuters en kleuters (persoonlijke/emotionele ontwikkeling, motorische, creatieve en sociale ontwikkeling, cognitieve ontwikkeling en in het bijzonder de taalontwikkeling). Dit geldt sterker voor de kleutergroepen dan voor de peutergroepen. Enkele vve-locaties gebruiken een aanvulling op een bestaand programma nog niet. Daardoor kan het aanbod voor de taalontwikkeling in 19 procent van de locaties nog worden verbeterd, met name in peutergroepen. Dit laatste geldt nog sterker voor de mate waarin het aanbod opklimt in moeilijkheidsgraad. In 29 procent van de voor- en vroegscholen, vooral in de voorscholen, zijn verbeteringen wenselijk in de mate waarin de opbouw voor de verschillende ontwikkelingsgebieden is uitgewerkt of in de mate waarin die opbouw in de praktijk wordt gevolgd.

Klimaat Het pedagogisch klimaat is het sterkst ontwikkelde onderdeel van vve. In 26 procent van de vve-locaties is de ondersteuning, die leidsters en leraren de kinderen bieden, zelfs een voorbeeld voor anderen. Peuterleidsters doen dit nog beter dan leraren van de groepen 1 en 2. Leidsters en leraren hanteren duidelijke pedagogische gedragsgrenzen en stimuleren sociale vaardigheden en zelfstandigheid van kinderen. De inrichting van de speel-leeromgeving is in 19 procent van de locaties wat sober en zou meer moeten uitdagen tot spel en taal.

Educatief handelen Ook het educatief handelen is voldoende tot goed ontwikkeld. De wijze waarop leidsters en leraren het evenwicht bewaren tussen het creëren van voorwaarden en gerichte sturing en de wijze waarop zij de actieve betrokkenheid van peuters en kleuters stimuleren, is op de meeste locaties in orde. Verder is in ruim vijftien procent voor- en vroegscholen de afstemming van het educatief handelen tussen de leidsters en tussen de leraren een voorbeeld voor anderen, net als de responsiviteit van het (taal)gedrag. In meer dan een kwart van de voor- en vroegscholen, met name in de peuterspeelzalen, is echter nog veel winst te boeken door de interactie tussen de kinderen te bevorderen, door te werken aan de ontwikkeling van strategieën en door activiteiten af te stemmen op verschillen in ontwikkeling van individuele kinderen.

Samenwerking met ouders Voor- en vroegscholen houden voldoende tot goed rekening met de taal die kinderen thuis spreken. Ze betrekken ouders individueel en in groepsverband voldoende bij activiteiten en leren ouders hoe zij met hun kinderen kunnen omgaan. Veel vroeg- en voorscholen organiseren informatieavonden en themabijeenkomsten. Ook bieden de meeste voor- en vroegscholen ouders gelegenheid bij aanvang van de school nog even met hun kinderen te spelen of met de leidster of leraar te spreken. Een op de vijf locaties kan winst boeken door bij het intakegesprek met ouders beter te informeren naar kenmerken en achtergrond van de kinderen en door ouders te stimuleren thuis vve-activiteiten uit te voeren. Ook kunnen vooral peuterleidsters ouders nog beter informeren over zorgpunten in de ontwikkeling van hun kind. Van de voor- en vroegscholen informeert 35 procent de ouders echter niet voldoende over het vve-beleid van de school. Schoolgidsen en schoolplannen van basisscholen geven vaak weinig informatie over het vve-programma. Ook tijdens het intakegesprek blijft de informatie hierover vaak beperkt tot praktische zaken.

Zorg en begeleiding De zorg en begeleiding kan bij de meeste voor- en vroegscholen worden verbeterd. De leraren van de groepen 1 en 2 volgen de ontwikkeling van leerlingen systematisch, inclusief de taalontwikkeling, maar peuterleidsters doen dat beduidend minder systematisch. Verder wordt in 39 procent van de koppels van voor- en vroegscholen te weinig doelgericht en planmatig zorg verleend aan kinderen die dat nodig hebben; bij de peuterspeelzalen is dit zelfs in 51 procent van de gevallen zo. Ook de inbedding van de zorg en begeleiding in de bredere zorgketen kan beter. Sommige kinderen hebben naast de vve nog extra ondersteuning nodig van externe instanties. Leidsters en leraren sporen deze kinderen doorgaans voldoende op en de kinderen in kwestie maken ook gebruik van externe zorg. De organisatie van de externe zorg en de effectiviteit ervan behoeven echter duidelijk verbetering: voor minder dan de helft (42 procent) van de voor- en vroegscholen is de externe zorg goed georganiseerd en effectief.

3.6.3 Voorwaarden voor voor- en vroegschoolse educatie

Personeel en huisvesting Op de meeste (84 procent) voor- en vroegscholen zijn de beroepskrachten voldoende gekwalificeerd en gecertificeerd. Verklaringen Omtrent het Gedrag zijn nog niet bij alle peuterspeelzalen van alle beroepskrachten aanwezig. De GGD'en hebben voor peuterspeelzalen een overgangsjaar gecreëerd om aan deze nieuwe verordeningseis te kunnen voldoen.

In vrijwel alle voor- en vroegscholen voldoet de groepsgrootte aan de lokaal geldende norm, maar 32 procent van de kleutergroepen voldoet niet aan de eis van de dubbele bezetting: hier zijn niet op voldoende dagdelen per week twee gecertificeerde leraren aanwezig. Dit lijkt samen te hangen met het feit dat in de lumpsumfinanciering van het basisonderwijs het geld voor vve niet geormerkt is.

De huisvestingseisen uit gemeentelijke verordeningen gelden alleen voor peuterspeelzalen. Van drie grote steden heeft de inspectie hierover informatie gekregen van inspecteurs kinderopvang (GGD). Daaruit blijkt dat in heel weinig voorscholen zowel de binnen- als de buitenspeelruimtes niet aan de vereisten voldoet, maar dat in wat meer voorscholen wel verbeteringen wenselijk zijn. Er is verder geen enkele voorschool waar de veiligheids- en gezondheidsvoorschriften nog in de kinderschoenen staan, maar ook hier geldt dat verbeteringen wel wenselijk zijn.

Bereik en toegankelijkheid De toegankelijkheid voor peuters voldoet in 93 procent van de locaties aan de lokale norm en in bijna alle locaties komen peuters en kleuters voldoende dagdelen per week. Verder valt op dat 26 procent van de basisscholen met een vve-programma nog relatief veel leerlingen in groep 2 een jaar langer laat 'kleuteren', terwijl bekend is dat dit niet het verwachte effect heeft.

3.6.4 Context van voor- en vroegschoolse educatie

Kwaliteitszorg Ofschoon de meeste voor- en vroegscholen (83 procent) een pedagogisch beleidsplan hebben van voldoende kwaliteit, is dat beleidsplan bij te weinig voor- en vroegscholen voldoende ingebed in de context. Ook regelen te weinig vve-locaties de coördinatie van de voor- en vroegschoolse educatie voldoende (57 procent) en bereiken ze nog te weinig doelgroepkinderen. Dit laatste geldt voor beduidend meer voorscholen dan voor vroegscholen; de leerplichtige leeftijd vangt immers op vijfjarige leeftijd aan. Hoewel de meeste koppels de kwaliteit van hun educatie evalueren, formuleert slechts 54 procent verbetermaatregelen en voert die aantoonbaar uit. Overigens doen vroegscholen het hier beter dan voorscholen. De kwaliteit van vve wordt op te weinig (59 procent) van de locaties geborgd. Ook hier doen vroegscholen het beter dan voorscholen.

De kwaliteitszorg voor en rond vve van voor- en vroegschool samen vormt een nog vrijwel onontgonnen gebied. Er is nog te weinig 'ketenregie' en continuïteit in de keten. Gezamenlijke, systematische evaluatie en verbetering is nog maar op weinig voor- en vroegscholen in voldoende mate aan de orde. Het lijkt alsof vve door peuterspeelzalen en zeker door basisscholen nog te veel beschouwd wordt als een op zichzelf staand traject met eigen regels en voorschriften, waarbij de gemeente, en niet het eigen bestuur of de voor- en vroegschool, een sturende rol heeft.

Leerlingenzorg blijft achilleshiel

